

Stavovi i percepcije mladih iz Srbije i Hrvatske o nasleđu ratne prošlosti

Autori:

Ognjen Gogić

Natalija Havelka

Dane Pribić

Studija “Stavovi i percepcije mladih iz Srbije i Hrvatske o nasleđu ratne prošlosti” nastala je u okviru projekta “Odgovorni prema prošlosti, odgovorni prema budućnosti” koji su sproveli Centar za razvoj demokratskog društva “Europolis” iz Novog Sada i Centar za mir, nenasilje i ljudska prava – Osijek uz finansijsku podršku Centra za građansko obrazovanje (CGO), u ime projektnih partnera, u okviru projekta “Aktivizam civilnog sektora za pomirenje u regionu bivše Jugoslavije – podrška REKOM-u”.

Studija odgovara na pitanje kako mlade generacije koje stasavaju u Srbiji i Hrvatskoj više od dve decenije nakon završetka oružanih sukoba posmatraju nasleđe ratnih zločina i drugih teških povreda ljudskih prava počinjenih na prostorima na kojima u budućnosti treba da nastave miran suživot. Saznanja koja studija donosi mogu da posluže Inicijativi za REKOM u dalji zagovaračkim naporima, ali i svima onima koji se u svom radu zalažu za izgradnju održivog i inkluzivnog mira na prostorima bivše Jugoslavije.

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Cilj i dizajn istraživanja.....	4
2.1. Anketno istraživanje	4
Populacija i uzorak.....	4
2.2. Fokus grupe i studijska poseta.....	6
3. Rezultati istraživanja.....	7
3.1. Nalazi anketnog istraživanja	7
3.2. Nalazi grupnih diskusija	15
Fokus grupa u Osijeku.....	16
Fokus grupa u Novom Sadu.....	17
Studijska poseta Vukovaru	19
4. Zaključci i preporuke	20

1. Uvod

Studija “Stavovi i percepcija mladih iz Srbije i Hrvatske o nasleđu ratne prošlosti” nastala je u okviru projekta “Odgovorni prema prošlosti, odgovorni prema budućnosti”. Projekat je realizovan u periodu između maja i oktobra 2019. godine u saradnji Centra za razvoj demokratskog društva “Europolis” i Centra za mir, nenasilje i ljudska prava – Osijek, uz finansijsku podršku Centra za građansko obrazovanje (CGO), u ime projektnih partnera, u okviru projekta “Aktivizam civilnog sektora za pomirenje u regionu bivše Jugoslavije – podrška REKOM-u”.

Projekat “Odgovorni prema prošlosti, odgovorni prema budućnosti” imao je za cilj da doprinese unapređenju svesti mladih generacija u Srbiji i Hrvatskoj o značaju utvrđivanja činjenica o ratnim zločinama i drugim povredama ljudskih prava koje su počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije tokom ratova iz 90tih godina. Svrha projekta je zapravo bila da podrži zagovaračke napore Inicijative za REKOM, i to putem razvijanja svesti mladih generacija o potrebi za uspostavljanjem takvog tela.

Pitanja ratne prošlosti i tranzicione pravde su godinama nakon završetka sukoba zauzimala značajno mesto u političkom prostoru i u Srbiji i u Hrvatskoj. To je u velikoj meri bio rezultat politike uslovljavanja međunarodne zajednice koja je insistirala na saradnji sa Haškim tribunalom i podržavala rad organizacija civilnog društva koje su ove teme držale otvorenim u javnom životu. Međutim, protokom vremena nastupio je zamor u bavljenju ovim temama, iako je proces utvrđivanja bilansa ratne prošlosti ostao daleko od završenog. Pažnja domaće i međunarodne javnosti postala je zaokupljena drugim temama, dok su pitanja ratnih zločina ostala na margini.

O postepenom padu interesovanja za teme ratnog nasleđa posebno je značajno razmišljati u svetlu činjenice da su u međuvremenu sazrele nove generacije koje će se uskoro i same naći u situaciju da odlučuju da li će ova društva i dalje baviti pitanjem ratnim zločinima, kao i na koji način. Dometi rada sa mladima u vezi sa utvrđivanjem činjenica o kršenjima ljudskih prava iz prošlosti su, međutim, ograničeni nepoznavanjem njihovih pogleda na ova pitanja. Svrha ovog projekta je zato bila da popuni tu prazninu i ispita kako nove generacije gledaju na pitanja nasleđa koje je ratna prošlost ostavila.

2. Cilj i dizajnan istraživanja

Jedan od specifičnih ciljeva projekta ticao se utvrđivanje percepcija i stavova mladih o događajima iz ratne prošlosti. Projekat je, tom smislu, želeo da istraži u kojoj meri mladi smatraju da je potrebno baviti se ratnim zločinima, odnosno da li se njihovi pogledi na ta pitanja podudaraju sa pristupom koji zagovara Inicijativa za REKOM. Jednu od projektnih aktivnosti je zato predstavljalo istraživanje koje je imalo za cilj da utvrdi da li mladi smatraju da su pitanja iz prošlosti i dalje otvorena, koliko su zainteresovani za temu ratnih zločina, da li prevladavanje prošlosti vide kao uslov mirnog suživota u budućnosti, odnosno da li REKOM vide kao adekvatan okvir za bavljenje ovim pitanjima.

Zadatak istraživanja je bio da iznedri *baseline* studiju o percepciji i stavovima mladih iz Srbije i Hrvatske o nasleđu ratne prošlosti. Istraživanje je sprovedeno iz tri dela. U pitanju su: anketno istraživanje na uzorku mladih iz Srbije i Hrvatske, fokus grupe sa mladim liderima i studijska poseta Vukovaru.

2.1. Anketno istraživanje

Anketno istraživanje je sprovedeno na reprezentativnom uzorku mladih iz Srbije i Hrvatske. Osnovni instrument istraživanja predstavljao je upitnik zatovrenog tipa koji je ispitanicima distribuiran putem interneta. Budući da finansijski okviri projekta nisu omogućavali sprovođenje terenskog anketiranja, rešenje je pronađeno u distribuciji upitnika putem plaćenih oglasa na društvenim mrežama.

Populacija i uzorak

Ciljnu **populaciju** na koje se istraživanje odnosilo činili su mladi iz Srbije i Hrvatske starosti između 18 i 30 godina. **Uzorak** istraživanja određen je po metodu jednostavnog slučajnog uzorkovanja (simple random sampling). Ocena istraživačkog tima bila je da metoda stratifikovanog uzorka nije bila izvodljiva uzimajući u obzir raspoložive statističke podatke o populaciji mladih iz obe države.

Ključni zahtev metode slučajnog uzorkovanja jeste da se svim članovima ciljne populacije garantuju jednake šanse za uključivanje u uzorak. Istraživačkim tim je bio svestan rizika od pristrasnosti u

rezultatima koja bi nastupila usled činjenice da bi društveno aktivni mladi u većem procentu bili skloni da popune upitnik u odnosu na mlade koji nemaju naglašen interes ka društvenim temama. Kako bi se obezbedilo da uzorak verno odražava karakteristike ciljne populacije, istraživački tim je nastojao da putem targetiranih oglasa dođe do ispitanika iz različitih grupa.

Anketiranje je obuhvatilo 302 ispitanika/ca iz Srbije i 358 ispitanika/ca iz Hrvatske. Karakteristike uzorka su prikazane u sledećim tabelama.

Uzrast	<i>Srbija</i>	<i>Hrvatska</i>
<i>15-19</i>	18.9%	24.9%
<i>20-24</i>	49.3%	46.1%
<i>25-30</i>	31.8%	29.1%

Pol	<i>Srbija</i>	<i>Hrvatska</i>
<i>Ženski</i>	49.7%	74.3%
<i>Muški</i>	50.3%	25.7%

Obrazovanje	<i>Srbija</i>	<i>Hrvatska</i>
<i>Osnovna škola</i>	0.7%	3.1%
<i>Srednja stručna škola</i>	10.3%	23.7%
<i>Srednja škola (gimnazija)</i>	28.8%	30.2%
<i>Visoka škola (viša stručna sprema)</i>	6.3%	17.9%
<i>Fakultet (osnovne studije)</i>	40.1%	24.9%
<i>Fakultet (master/ magistarske studije)</i>	12.3%	
<i>Doktor nauka</i>	1.7%	0.3%

Srbija

<i>Beogradski region</i>	30.5%
<i>Vojvodina</i>	39.1%
<i>Centralna Srbija</i>	30.5%

Hrvatska

<i>Istočna Hrvatska</i>	35.5%
<i>Središnja Hrvatska</i>	14.8%
<i>Grad Zagreb</i>	17.6%
<i>Sjeverozapadna Hrvatska</i>	10.9%
<i>Jadranska Hrvatska</i>	21.2%

2.2. Fokus grupe i studijska poseta

Drugi deo istraživanja predstavljale su fokus grupe – po jedna sa mladima iz obe države. Na fokus grupi održanoj u Osijeku učestvovalo je 8 mladih sa teritorije Slavonije i Baranje, dok je na fokus grupi održanoj u Novom Sadu učestvovalo 8 mladih sa teritorije Vojvodine. Učesnici ovih fokus grupa bili su mladi lideri, odnosno studenti fakulteta društveno-humanističkih usmerenja i aktivisti organizacija civilnog društva i političkih partija starosti između 18 i 30 godina. Fokus grupe su sprovedene prema identičnog metodologiji. Njihov cilj je bio da dublje ispituju kako mladi lideri, kao budući donosioci odluka, gledaju na pitanja ratnog nasleđa.

Za učesnike fokus grupa organizovana je i zajednička poseta Vukvaru. Poseta je obuhvatila obilazak Spomena doma Ovčara, nakon čega je održana diskusija svih učesnika. Poseta je organizovana kao zasebna projektna aktivnost, ali je služila i kao dopuna istraživanja u vidu “eksperimenta” koji bi pokazao da li susret sa mestimom stradanja može da utiče na promenu stavova učesnika.

3. Rezultati istraživanja

3.1. Nalazi anketnog istraživanja

Anketno istraživanje je imalo za cilj da ispita u kojoj meri su mladi iz Srbije i Hrvatske zainteresovani za pitanja ratnog nasleđa, koliko smatraju da je značajno baviti se ovim temama, kao i u kojoj meri se njihovi stavovi podudaraju sa postulatima na kojima počiva ideja REKOM-a. U skladu sa tim, prvi set pitanja iz upitnika ticao se zainteresovanosti mladih za temu ratova i ratnog nasleđa. Odgovori na pitanju pokazali su da je preko dve trećine mladih iz Srbije (72.2%) i blizu dve trećine mladih iz Hrvatske (62.5%) veoma ili umereno zainteresovano za ova pitanja, kao i da ogromna većina mladih iz Srbije (77.5%) i iz Hrvatske (67.9) želi da zna više o ovim temama.

U kojoj meri ste zainteresovani za temu ratova na području bivše Jugoslavije iz 90tih godina?		
	Srbija	Hrvatska
Veoma zainteresovan/a	39.1%	27.9%
Umereno zainteresovan/a	33.1%	34.6%
Ni zainteresovan/a, ni nezainteresovan/a	12.9%	16.5%
Uglavnom nezainteresovan/a	9.9%	11.2
Uopšte nezainteresovan/a	5%	9.8

Da li biste želeli da znate više o ratnim događajima?		
	Srbija	Hrvatska
Da	77.5%	67.9%
Ne	22.5%	32.1%

Koliko su, prema Vašem mišljenju, mladi u Srbiji/Hrvatskoj zainteresovani za te teme?		
	Srbija	Hrvatska
Veoma zainteresovani	39.1%	8.4%
Umereno zainteresovani	33.1%	32.1%
Ni zainteresovani, ni nezainteresovani	12.9%	32.4%
Uglavnom nezainteresovani	9.9%	25.4%
Uopšte nezainteresovani	5%	1.7%

Naredna pitanja su imala za cilj da utvrde u kojoj meri mladi smatraju da je važno baviti se ovim temama. Većina mladih i u Srbiji (56%) i u Hrvatskoj (57%) smatra da je utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima preduslov za pomirenje na prostoru bivše Jugoslavije, kao i da bi mladi trebalo da budu upoznati sa počinjenim ratnim zločinima (76.8% iz Srbije, 70.1% iz Hrvatske). Većina mladih smatra da su informacije o tim događajima u potpunosti ili delimično dostupne. Zanimljivo primetiti da mladi iz Hrvatske (69.3%) u većem procentu u odnosu na mlade iz Srbije (52.6%) smatraju da su informacije o ratnim zločinima dostupne, dok mladi iz Srbije (48%) u većem procentu u odnosu na mlade iz Hrvatske (25.8%) smatraju da bi o ovim temama trebalo da se više govori u medijima.

U kojoj meri se slažete sa tvrdnjom da je utvrđivanje činjenica o zločinima iz prošlosti preduslov za pomirenje na prostoru bivše Jugoslavije?		
	Srbija	Hrvatska
U potpunosti se slažem	37.1%	34.1%
Delimično se slažem	18.9%	22.9%
Niti se slažem, niti se ne slažem	11.9%	16.8%
Delimično se ne slažem	7.6%	9.2%
Uopšte se ne slažem	19.9%	12.3%
Nemam stav o tom pitanju	4.6%	4.7%

Da li smatrate da je važno da mladi ljudi budu upoznati sa zločinima koji su počinjeni tokom ratova 90tih godina?		
	Srbija	Hrvatska
Da	76.8%	70.1%
Ne	14.9%	17%
Ne znam	8.3%	12.8%

U kojoj meri su mladima dostupne informacije o tome šta se dešavalo tokom ratova 90tih?		
	Srbija	Hrvatska
Potpuno dostupne	8.6%	16.8%
Delimično dostupne	44%	52.5%
Malo dostupne	27.5%	24.6%
Uglavnom nedostupne	17.2%	5.3%
Potpuno nedostupne	2.6%	0.8%

Da li smatrate da bi u medijima u Srbiji/Hrvatskoj trebalo da se više govori o zločinima počinjenima tokom ratova 90tih?		
	Srbija	Hrvatska
Da	48%	25.8%
Ne	41.4%	57%
Ne znam	10.6%	14.5%

Da li smatrate da se druge države nastale raspadom Jugoslavije u dovoljnoj meri bave ratnim zločinima?		
	Srbija	Hrvatska
Da	17.9%	16.8%
Ne	58.6%	44.7%
Ne znam	23.5%	38.5%

Da li smatrate da bi utvrđivanje činjenica o događajima iz ratne prošlosti imalo značaj za vaš život?		
	Srbija	Hrvatska
Da	31.5%	20.4%
Ne	55%	67.6%
Ne znam	13.6%	12%

Da li smatrate da bi utvrđivanje činjenica o događajima iz ratne prošlosti bilo važno za Srbiju/Hrvatsku?		
	Srbija	Hrvatska
Da	72.5%	59.2%
Ne	16.2%	28.2%
Ne znam	11.3%	12.6%

Kako bi se utvrdilo u kojoj meri stavovi mladih korespondiraju sa vrednostima Inicijative za REKOM, ispitanici su bili pozvani da iskažu stepen slaganja sa jednim broj ponuđenih tvrdnji. Odgovorni su, pored ostalog, pokazali da preko 90 odsto mladih i iz Srbije (93.7%) i iz Hrvatske (95.8%) smatra da bi svaki pojedinac koji je počinio ratni zločin trebalo da odgovara pred sudom.

Svaki pojedinac koji je počinio ratni zločin, bez obzira koje je nacije ili vere, treba da odgovara pred sudom.		
	Srbija	Hrvatska
U potpunosti se slažem	88.4 %	86.9%
Delimično se slažem	5.3%	8.9%
Niti se slažem, niti se ne slažem	1.7%	2%
Delimično se ne slažem	1.3%	0.3%
Uopšte se ne slažem	2%	0.8%
Nemam stav o tom pitanju	1.3%	1.1%

Potrebno je popisati sve žrtve rata imenom i prezimenom.		
	Srbija	Hrvatska
U potpunosti se slažem	75.2%	65.5%
Delimično se slažem	11.9%	15.9%
Niti se slažem, niti se ne slažem	5.3%	7%
Delimično se ne slažem	1%	3.6%
Uopšte se ne slažem	3.3%	3.9%
Nemam stav o tom pitanju	3.3%	3.9%

Značajna većina mladih iz obe države smatra da je potrebno popisati sve žrtve imenom i prezimenom (87.1% iz Srbije, 81.4% iz Hrvatske). Većina mladih iz obe države deli stav da je utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima uslov za pomirenje na prostoru bivše Jugoslavije, odnosno način da se spreče sukobi u budućnosti. Sa druge strane, mladi ne dele stav da bi svaka država trebalo da se bavi samo svojim žrtvama već smatraju da je potrebno da postoji regionalni pristup i saradnja među državama u utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima.

Suđenja za ratne zločine su uslov za pomirenje među narodima na prostoru bivše Jugoslavije.		
	Srbija	Hrvatska
U potpunosti se slažem	29.8%	28.5%
Delimično se slažem	26.8%	28.5%
Niti se slažem, niti se ne slažem	14.2%	14.5%
Delimično se ne slažem	6.6%	8.9%
Uopšte se ne slažem	19.2%	16.5%
Nemam stav o tom pitanju	3.3%	3.1%

Utvrđivanje činjenica o svim žrtvama ratnih zločina bi unapredilo odnose među državama u regionu.		
	Srbija	Hrvatska
U potpunosti se slažem	27.5%	26.3%
Delimično se slažem	29.1%	28.5%
Niti se slažem, niti se ne slažem	16.6%	16.8%
Delimično se slažem	8.6%	10.6%
Uopšte se ne slažem	14.9%	12.6%
Nemam stav o tom pitanju	3.3%	5.3%

Utvrđivanje činjenica o svim ratnim zločinima počinjenim tokom 90tih godina je neophodno kako bi se sprečili sukobi u budućnosti.		
	Srbija	Hrvatska
U potpunosti se slažem	35.1%	33.5%
Delimično se slažem	23.2%	21.8%
Niti se slažem, niti se ne slažem	13.6%	13.4%
Delimično se ne slažem	7.3%	11.2%
Uopšte se ne slažem	18.5%	16.5%
Nemam stav o tom pitanju	2.3%	3.6%

Svaka država treba da se bavi samo svojim žrtvama.		
	Srbija	Hrvatska
U potpunosti se slažem	11.6%	12.3%
Delimično se slažem	9.6%	12.3%
Niti se slažem, niti se ne slažem	8.9%	14.2%
Delimično se ne slažem	16.6%	20.1%
Uopšte se ne slažem	50%	34.1%
Nemam stav o tom pitanju	3.3%	7%

Potrebno je da postoji regionalni pristup i saradnja među državama u utvrđivanju činjenica o žrtavama ratnih zločina.		
	Srbija	Hrvatska
U potpunosti se slažem	59.3%	65.6%
Delimično se slažem	25.8%	20.9%
Niti se slažem, niti se ne slažem	7.6%	7%
Delimično se ne slažem	0.3%	1.4%
Uopšte se ne slažem	4.6%	1.4%
Nemam stav o tom pitanju	2.3%	3.6%

Nekoliko tvrdnji je imao za cilj da ustanovi u kojoj meri mladi dele stavove, koji se često mogu čuti u javnosti, kako prošlost treba ostaviti istoričarima i okrenuti se drugim temama, ili da se govori samo o “tuđim” žrtvama a zapostavljaju “naše”. Odgovori na ova pitanja su pokazali, u izvesnoj meri kontradiktorne, stavove mladih o tome da do sada nije učinjeno dovoljno u pogledu utvrđivanja činjenica o ratnim zločinima, ali i da je potrebno posvetiti se drugim temama. Zanimljivo je primetiti i da se mladi iz Hrvatske u odnosu na mlade iz Srbije u manjoj meri slažu sa tvrdnjama da se se isključivo govori o žrtvama “druge strane”, kao i da se druge države ne bave dovoljno žrtvama.

Prošlost treba ostaviti istoričarima i okrenuti se budućnosti.		
	Srbija	Hrvatska
U potpunosti se slažem	23.2%	43.3%
Delimično se slažem	22.8%	22.9%
Niti se slažem, niti se ne slažem	12.6%	11.7%
Delimično se ne slažem	13.9%	8.9%
Uopšte se ne slažem	27.2%	11.7%
Nemam stav o tom pitanju	0.3%	1.4%

Mladi u Srbiji/Hrvatskoj znaju više o ratnim zločinima počinjenim tokom 90tih godina nego mladih iz drugih država.		
	Srbija	Hrvatska
U potpunosti se slažem	9.3%	16.5%
Delimično se slažem	20.9%	24%
Niti se slažem, niti se ne slažem	20.2%	23.2%
Delimično se ne slažem	9.6%	7%
Uopšte se ne slažem	23.2%	12.8%
Nemam stav o tom pitanju	16.9%	16.5%

Do sada je učinjeno dovoljno za suočavanje sa prošlošću i pomirenje.		
	Srbija	Hrvatska
U potpunosti se slažem	5.6%	6.7%
Delimično se slažem	9.9%	14%
Niti se slažem, niti se ne slažem	9.6%	16.8%
Delimično se ne slažem	19.2%	17.6%
Uopšte se ne slažem	50.7%	40.5%
Nemam stav o tom pitanju	5%	4.5%

Previše se priča o ratnim zločinima, a postoje važnije teme.		
	Srbija	Hrvatska
U potpunosti se slažem	24.5%	41.3%
Delimično se slažem	18.9%	22.9%
Niti se slažem, niti se ne slažem	19.5%	12.8%
Delimično se ne slažem	14.2%	8.7%
Uopšte se ne slažem	20.9%	11.7%
Nemam stav o tom pitanju	2%	2.5%

Govori se isključivo o žrtvama druge strane, a zapostavljaju naše.		
	Srbija	Hrvatska
U potpunosti se slažem	32.1%	8.4%
Delimično se slažem	23.8%	12.8%
Niti se slažem, niti se ne slažem	11.9%	22.3%
Delimično se ne slažem	9.9%	13.7%
Uopšte se ne slažem	16.9%	31.8%
Nemam stav o tom pitanju	5.3%	10.9%

Srbija/Hrvatska je do sada učinila dovoljno na utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima iz 90tih godina.		
	Srbija	Hrvatska
U potpunosti se slažem	11.9%	6.4%
Delimično se slažem	12.3%	15.6%
Niti se slažem, niti se ne slažem	16.9%	17.6%
Delimično se ne slažem	19.2%	16.5%
Uopšte se ne slažem	30.1%	26.3%
Nemam stav o tom pitanju	9.6%	17.6%

Druge države u regionu se ne bave dovoljno žrtvama ratnih zločina iz 90tih godina.		
	Srbija	Hrvatska
U potpunosti se slažem	28.1%	12%
Delimično se slažem	18.2%	16.2%
Niti se slažem, niti se ne slažem	16.2%	21.8%
Delimično se ne slažem	11.3%	9.8%
Uopšte se ne slažem	6%	7.8%
Nemam stav o tom pitanju	20.2%	32.4%

Poslednja grupa pitanja je nastojala da ustanovi u kojoj su meri u mladi upoznati sa inicijativom za formiranjem REKOM-a. Osim toga, cilj je bio da se ispita i u kojoj meri bi mladi podržali uspostavljanje takvog tela, odnosno koliko smatraju da je verovatno da će do toga doći.

Rezultati istraživanja su pokazali da ogromna većina mladih u Srbiji (72.8%) i u Hrvatskoj (85.8%) nije čula za ovu inicijativu. Sa druge strane, većina mladih iz obe države bi bila saglasna sa njegovim formiranjem (66.9% iz Srbije, 58.7% iz Hrvatske), smatrajući da bi to bilo u interesu njihovih država. Ipak, manje od polovine mladih iz obe države smatra bi se to moglo dogoditi u bližoj budućnosti.

Da li ste nekada čuli za inicijativu za formiranje Regionalne komisije koja bi se bavila utvrđivanjem činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava počinjenim na teritoriji bivše Jugoslavije tokom iz ratova 90tih godina?		
	Srbija	Hrvatska
Da	24.5%	9.5%
Ne	72.8%	85.8%
Ne znam	2.6%	4.7%

Da li biste bili saglasni sa formiranjem takve Regionalne komisija?		
	Srbija	Hrvatska
Da	66.9%	58.7%
Ne	15.9%	13.7%
Ne znam	17.2%	27.7%

Da li smatrate da bi formiranje takve Regionalne komisije bilo u interesu Srbije/Hrvatske?		
	Srbija	Hrvatska
Da	54%	49.7%
Ne	22.2%	17.9%
Ne znam	23.8%	32.4%

Koliko smatrate da je verovatno da bi se takva Regionalna komisija mogla formirati uskoro?		
	Srbija	Hrvatska
Veoma verovatno	6.3%	7%
Delimično verovatno	21.2%	30.7%
Ni verovatno, ni neverovatno	28.5%	26%
Uglavnom neverovatno	36.1%	30.7%
Potpuno neverovatno	7.9%	5.6%

3.2. Nalazi grupnih diskusija

Drugu celinu istraživanja predstavljale su fokus grupe sa mladim liderima iz Srbije i Hrvatske. Na fokus grupi održanoj u Osijeku 10. septembra 2019. godine učešće je uzelo je 8 mladih sa teritorije Slavonije i Baranje, dok je na fokus grupi održanoj u Novom Sadu 11. septembra 2019. godine učestvovalo 8 mladih sa teritorije Vojvodine. Za učesnike fokus grupa je organizovana zajednička poseta Vukovaru 17. Septembra 2019. godine tokom koje je održana i grupna diskusija. U nastavku će biti prikazani osnovni uvid ostvareni kroz sve tri diskusione sesije.

15

Fokus grupa u Osijeku

Učesnici fokus grupe u Osijeku potvrdili su svoju zainteresovanost za pitanja ratnog nasleđa, ali naveli i da su prezasićeni tom temom. Prema njihovom mišljenju, mlade treba upoznati sa tim šta se događalo tokom rata na području na kome žive, ali da to treba činiti na objektivan i nepristrasan način. Učesnici navode kako žele da znaju više o krešnjima ljudskih prava počinjenim tokom rata, ali da najveći problem prepoznaju u pristrasnosti obe strane (srpske i hrvatske – prim. autora), što mi ne daje mogućnost da dobiju objektivne i tačne informacije. Pojedini učesnici su naveli kako imaju svojevrsan otpor prema informisanju o tim događajima zbog toga što ne postoji izvor koji je vrednosno neutralan.

Učesnici su objasnili da informacije o ratnim događajima mladi dobijaju od roditelja ili komšija koji su bili deo rata, od kojih slušaju priče iz subjektivnog ugla, zatim iz knjiga, u školi i na internetu. Međutim, učesnici su ocenili da je najbolje o tome informisati se iz arhiva gde je moguće sam donositi zaključke i formirati mišljenje, budući da one predstavlja najobjektivniji izvor koji za sada postoji. Zaključak je i da bi o tome trebalo više učiti u školama i obrađivati gradivo na osnovu objektivnih i jasnih činjenica.

Učesnici su naveli da smatraju da nisu dovoljno upoznati sa događanjima na teritoriji Bosne, Kosova i Makedonije. O događanjima u Bosni znaju vrlo malo, na osnovu onoga što se spominjalo u knjigama tokom školovanja, i smatraju da su te informacije nedovoljne, dok o ratovima na Kosovu i u Makedoniji gotovo ništa nisu čuli. O događajima iz Hrvatske znaju više ali samo, kako navode, iz jedne perspektive, dok smatraju da su druge perspektive potpuno nezastupljene. Učesnici smatraju da su udžbenici pristrasni i u tom smislu što se bave samo ratom između Srbije i Hrvatske, dok se ostale zemlje i događanja u njima ili vrlo malo ili uopšte ne spominju.

Učesnici fokus grupe ne misle da država (Hrvatska – prim. autora) čini dovoljno na utvrđivanju činjenica o povredi ljudskih prava tokom ratova. Oni smatraju da je Hrvatska po pitanju svojih žrtava učinila puno, ali po pitanju žrtava tuđe strane, koje su se dogodile tokom “Oluje” i ostalih akcija, vrlo malo ili gotovo ništa. Učesnici u tome ponovo prepoznaju pristranost koja se konstantno događa. Učesnici smatraju i da ne postoje podaci o svakoj osobi koja je stradala u ratu, odnosno da se za mnoge od njih još ni dan danas ne zna što se dogodilo, kad se dogodilo i na koji način se dogodilo. Većina postupaka koja je pokrenuta, kako ocenjuju, pokrenuta je pod pritiskom EU.

Učesnici navode da državne institucije i mediji upoznaju mlade sa dešavanjima iz prošlosti tako što se slavi se jedan događaj kao što je “Oluja” o kojoj se priča samo u pozitivnom svetlu, dok se druga strana priče ne zna, iako učesnici veruju da on zasigurno postoji. Učesnici smatraju da se ne zna deo priče o ljudima koji su živeli na tom području (Severne Dalmacije i Like – prim. autora), šta se događalo s njima i treba li se zapravo slaviti ta akciju. Kako navode, bilo je pokušaja da se pokaže i druga strana priče i da se unese u udžbenike, ali to tada nije bilo politički podobno niti je bilo u političkom interesu, te je tako i nestalo.

Učesnici ocenjuju da i dalje postoji potreba da se radi na utvrđivanju činjenica dok god se ne reše svi slučajevi i dok se ne rasvetle činjenice o svim žrtvama rata. Oni smatraju da je utvrđivanje činjenica važno za budućnost kako bi se moglo krenuti dalje. S tim u vezi zaključuju i da činjenice moraju biti iste za obe strane jer se jedino na takav način može krenuti dalje i uticati na to da se prošlosti ne ponovi. Oni primećuju da pojedincima koji su prošli kroz rata nije pružena adekvatna pomoć i da oni svoju trauma i bol, ali i subjektivnost zbog proživljene trauma, prenose na svoju decu i unuke koja onda sama stvaraju mišljenje koje je utemeljeno na tuđem doživljaju rata.

Manje od polovine učesnika je čulo za inicijativu za formiranje REKOM-a, ali ni ti učesnici nisu bili tačno sigurni šta ona predstavlja. Nakon što im je objašnjeno šta ova inicijativa podrazumeva, svi učesnici su se složili sa njenim principima i predlozima i ocenili da bi ona predstavljala pozitivnu poruku u političkom smislu za svaku zemlju i svakog stanovnika zemalja koje su učestvovala u ratu i ratnim događanjima. Učesnici fokus grupe su zaključili da je ideja o formiranju tela poput REKOM-a pozitivna i dobro došla i da bi trebalo da se realizuje. Međutim, učesnici takođe ocenjuju da nije u političkom interesu da se to dogodi, te da postoji vrlo mala šansa da se formira telo takve vrste.

Fokus grupa u Novom Sadu

Učesnici fokus grupe u Novom Sadu su istakli svoju zainteresovanost za temu ratne prošlosti i naveli da je njihova želja za učešćem u diskusiji zapravo proistekla iz potrebe da o tome više razgovaraju. Oni smatraju da se ne može isključivo verovati u ono što se čuje u medijim i zbog toga žele da o tim događajima razgovaraju sa drugim osobama. S tim u vezi, učesnici su naročito naglasili da smatraju da o tome treba pričati i sa “drugom stranom”.

Učesnici fokus grupe su svesni da se teme ratne prošlosti politički upotrebljavaju i da se kroz medije formira negativna slika o drugima. Oni zbog toga imaju potrebu da saznaju više o tim događajima kako bi mogli da zauzmu ispravan stav. Učesnici su tokom diskusije često ponavljali da žele da čuju viđenje tih događaja iz različitih uglova kako bi sami mogli da shvate sami šta se desilo. Kako su naveli, zanima ih kako ljudi s druge strane granice razmišljaju o svemu tome, odnosno kako mladi iz drugih država u regionu posmatraju ono što se događalo tokom rata i šta oni o tome misle.

Kada je reč o izvorima informisanja, učesnici su konstatovali da jedan broj mladih o tome sluša od roditelja, ali da su neki od njih zamoreni i da žele da se što pre zatvori ta tema. Oni prepoznaju da se u medijima i politici o tim temama govori “svaki dan”, ali smatraju da ti događaji nisu na pravi način predstavljeni. Umesto toga, učesnici smatraju da bi o tim događajima trebalo da se govori na bazi pravih podataka i da bi sva društva trebalo da se suoče tim. Osim toga, učesnici navode i da su imali prilike da se susretnu sa osobama koje proživljavaju posledice ratova, kao što su psihijatrijski pacijenti sa postraumatskim stresom, srpske izbeglice iz Hrvatske i beskućnici.

Učesnici priču o ratnim događajima vide i kao “sukob generacija”. Oni smatraju da kod generacija koje su bile pogođene ratom postoje žive rane i da te generacije predstavljaju “živa žartišta” koja mladima prenose takve priče. Starije generacije se vide i kao manje spremne na dijalog. S druge strane, oni prepoznaju i da političari opstaju na tim temama. U tom smislu, učesnici su se zapitali da li je možda još vremena potrebno da prođe da bi se te teme otvorile i da li će možda generacije koje će doći posle njih to moći da prevaziđu.

Učesnici cenjuju da je važno da se mladi bave time temama jer prošlost kreira budućnost, odnosno da treba da se više priča o tome kako se tako nešto ne bi ponovilo. Učesnici smatraju da je važno šta se ostavlja generacijama koje dolaze i da ono što se dogodilo u prošlosti ne sme da utiče na buduću generaciju. Poenta jeste u tome da, kako navode, ne treba dozvoliti da nas prošlost vuče nazad.

Iako smatraju da bi mladi trebalo da se interesuju za te teme, učesnici smatraju da bi trebalo da budu pažljivi kako se informišu, budući da veruje da niko ne zna u potpunosti tačno šta se dogodilo. Oni smatraju da činjenice o tim događajima uglavnom nisu utvrđene, da dokazi nisu dostupni i da ne možemo biti uvereni u njihovu verodostojnost, ali i da nikada neće biti dovoljno građe o tome jer veruju da su se ti zločini dešavali bez svedoka.

Učesnici fokus grupe smatraju da je važno da se utvrde činjenice o zločinima kako se ne bi ostavio prostor za manipulaciju i kako bi se budućim generacijama pomoglo u tumačenju prošlosti. Ipak, pojedini učesnici smatraju da brojke nisu presudne i da one ne menjaju suštinu. Neki od učesnika smatraju i da postoji rizik da se popiše samo delovanje jedne strane, koja bi ona bila označena kao kriva, dok drugi učesnici smatraju da bi i nakon utvrđivanja činjenica svaka strana nastavila po starom.

Manjina učesnika je prethodno čula za inicijativu za formiranje REKOM-a. Učesnici podržavaju tu ideju, ali smatraju da je ona teško ostvariva jer veruju da nema političke volje u regionu, ali i da sa ove vremenske distance nije moguće utvrditi činjenice. Učesnici smatraju da bi utvrđivanje činjenica nekada nekom moglo da znači, ali da to nije jedini put ka pomirenju. Oni su istakli da je važno da se prestane sa podsticanjem mržnje i provokacijama, i upotrebom prošlosti kako bi se pažnja skrenula sa drugih tema. Takođe, oni smatraju da bi trebalo raditi na povezivanju mladih u regionu.

Studijska poseta Vukovaru

Učesnici obe fokus grupe učestvovali u studijskoj poseti Vukovaru tokom koje su imali priliku da se upoznaju. Poseta je obuhvatila obilazak Spomen doma Ovčara, zajedničku diskusiju svih učesnika i neformalno druženje. Svrha studijske posete bila je da doprinese ostvarenju drugih ciljeva projekta. Međutim, za izradu studije od značaja je bila diskusija učesnika koja je usledila nakon obilaska Ovčare i izlaganja koje su tamo čuli o počinjenim zločinima. Ova aktivnost je istraživačkom timu poslužila kao “eksperiment” koji je omogućio da se stavovi učesnika izneti tokom fokus grupa uporede sa utiscima koje su podelili nakon što su prošli kroz iskustvo susreta sa mestom stradanja.

Obilazak Ovčare je izazvao empatsku reakciju učesnika. Prema njihovih rečima, ovakav tip posete omogućava da se događaji upoznaju iz drugog ugla i objektivnije sagledaju. Podaci, kako kažu, dobijaju mnogi veći značaj kada se ode na mesto stradanja jer “jedna žrtva postaje vredna kao hiljade žrtava”. Učesnici su zaključili da činjenice postoje, ali da su o tome nedovoljno informisani jer se o tome slabo govori u medijima. Učesnicu su zaključili i da to sve ne može da se dovrši jednotrano već da je potrebna saradnja, ali i da to sprečavaju oni koji su bili deo ratne priče zbog čega je potrebno da se time bavi neko već sa distance. S tim u vezi, učesnici su ocenili da bi možda REKOM uspeo da pomogne da se činjenice iznesu na videlo i da bi kroz njega mladi mogu da saznaju šta se desilo.

4. Zaključci i preporuke

Istraživanje o stavovima i percepcijama mladih iz Srbije i Hrvatske o nasleđu ratne prošlosti je pokazalo da među mlađom populacijom u obe zemlje postoji visok stepen zainteresovanosti za ove teme. Interesovanje mladih za pitanja ratnog nasleđa čini se da proističe iz njihove želje da zauzmu stav prema događajima iz prošlosti kako kako se oni ne bi održavali na odnose sa pripadnicima drugih zajednica u regionu. Ipak, pored naglašenog interesovanja ono što se može zapaziti je i izvesna zasićenost ovim tema, u većoj meri izražena među mladima u Hrvatskoj, koja predstavlja posledicu njihove preterane prisutnosti u medijima i javnosti. Ovi, naizgled kontradiktorni, nalazi da su mladi istovremeno i zainteresovani i zasićeni temama ratne prošlosti mogu se objasniti time što mladi, s jedne strane, osećaju da su zasuti narativima o ratnim događajima ali da sa, s druge strane, o njima i dalje nemaju jasnu sliku i ne znaju šta o svemu tome da misle. Zaključak koji se, u skladu sa svim tim, može izvesti jeste da mladi imaju potrebu da se o informišu o događajima iz ratne prošlosti, i to na objektivni i verodostojan način, kako sukobi iz prošlosti ne bi opterećivali budućnost.

Rezultati istraživanja sugerišu da su mladi u određenoj meri “izgubljeni” u ovim temama i da nedostaje pristup koji bi im pomogao da se u svemu tome bolje snađu. U tom smislu je značajno podvući da mladi nemaju svest o tome u kojoj meri su činjenice o ratnim zločinima i drugim povredama ljudskih prava u stvari utvrđene i dokumentovane (kroz rad Haškog tribunal, nacionalnih sudova za ratne zločine i akvinosti OCD). Umesto toga, mladi, naročito iz Srbije, imaju utisak da su činjenice o zločinima zapravo nepoznate i da njih zapravo više nije ni moguće utvrditi. Uprkos takvoj percepciji, mladi iz obe zemlje snažno podržavaju rad na utvrđivanju činjenica i ideju formiranja tela poput REKOM-a, i pored toga što smatraju da ona iz različitih razloga nije ostvariva.

Rezultati ovog istraživanja upućuju da bi organizacije civilnog društva koje se bave tranzicionom pravdom u mladim generacijama trebalo da potraže saveznika za ideje koje zastupaju zbog potrebe mladih da čistih računa iz prošlosti idu ka budućnosti. Istraživanje ukazuje da bi strateška komunikacija Inicijative za REKOM u narednom periodu trebalo da ima za cilj da podigne svest mladih generacija o tome u kojoj meri su ratni zločini i druge povrede ljudskih prava počinjenih tokom oružanih sukoba zapravo već dokumentovani i da puno utvrđivanje i priznavanje činjenica nije nedostižno.

